

FLORILEGIUM, MARTYROLOGIUM, ASZTALI OLVASMÁNYOK: KÖZÉPKORI KÉZIRATOK A BRITISH LIBRARY-BEN (7.–12. SZÁZAD)

(alapkutatási összefoglaló)

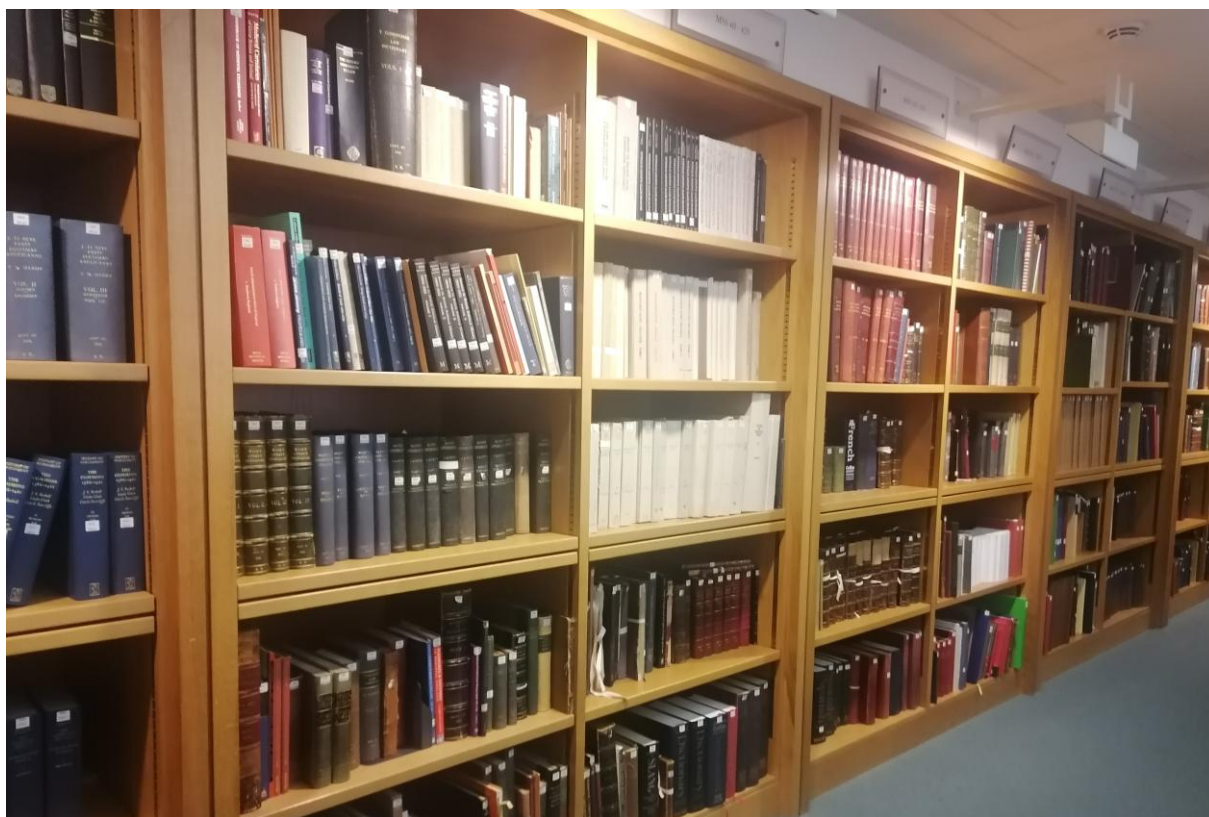
INTERNATIONAL CANON LAW HISTORY RESEARCH CENTER

(Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München)

Scientific Board: Péter Erdő (Budapest) – Bruno Esposito, O.P. (Siena) – Nicolás Álvarez de las Asturias (Madrid) – Joaquín Sedano (Pamplona)

Represented by Szabolcs Szuromi

IV/3 (2026)

SZUROMI Szabolcs Anzelm, *Két kézirat, amely jelentős hatással volt az érett középkori szerzetesi, teológiai, és kánonjogi kultúrára (British Library, London)*

1 – Bevezetés

A 2026. szeptember 9-13-ig tartó alapkutatás ezúttal a *British Library* két állományára terjedt ki: a *Harley* és az *Arundel Gyűjteményre*.

Az első vizsgált kézirat, a Harley Gyűjteménben található (más néven: Harleian, latinul: *Bibliotheca Harleiana*). Ez a British Library egyik fő 'zárt' gyűjteménye (olyan történelmi gyűjtemény, amelyet nem bővítenek). Összeállítása Robert Harley (†1724) és Edward Harley (†1741) nevéhez kötődik. A Brit Kormány 1753-ban vásárolta meg, mint az egyik első gyűjteményt, amely a *British Museum* akkor létrehozott Könyvtárának alapállományát képezte. Leírását 1808-ban publikálták Londonban (vö. *A Catalogue of the Harleian Manuscripts, in the British Museum*, III.). A második kézirat, az ún. Arundel Gyűjteményhez tartozik. Az Arundel kéziratok Thomas Howard (†1646), Arundel grófja nevét őrzi, aki I. Jakab (†1625) és I. Károly (†1649) angol király uralkodása alatt alakította ki kézirat-kollekcióját. Az 1666-os londoni nagy tűzvész után unokája, Henry Howard engedélyezte a *Royal Society* összehívását az *Arundel House*-ban, és a tagoknak hozzáférést engedett a könyvtárához, majd 1669-ben a teljes állományt a *Royal Society*-nek adományozta, azzal, hogy azok *Arundel House*-ban maradnak. 1678-tól egyrészt a *Gresham College*-ba került, a Royal Society tulajdonában lévő köteteket pedig a *British Museum* vásárolta meg 1831-ben. Leírását 1834-ben publikálták Londonban (vö. *Catalogue of Manuscripts in the British Museum. New Series, I: The Arundel Manuscripts*).

1 – Az első kézirat

A Robert Nares, Henry Ellis és Thomas Hartwell Horn által 1808-ban kiadott katalógus eléggé kevés adatot közöl a vizsgált kódexről, öt tematikus tételre osztva annak tartalmát (nem is említve a legnagyobb egységet kitevő *florilegium* műfajt), melyből az ötödik Szt. Fursey életrajza („incipit transitus Fursei”), a záró kiegészítésekre a leírás egyáltalán nem utal. Annak ellenére, hogy a *British Library* és a *Bibliothèque nationale de France* közötti 2010-2012-es együttműködés keretében figyelmet szenteltek az általam elemzett szövegtanúnak, az a kutatás láthatóan Szt. Fursey életrajzára és az ahhoz kapcsolt kiegészítésekre fókuszált, így nem helyezett jelentősebb hangsúlyt a *florilegium gyűjtemény* tartalmi és összehasonlító szövegkritikai vizsgálatára, ahogy a kézirat pontos datálására és lokalizációjára sem. Szt. Fursey (c. †649) személyéről ehelyütt mindössze annyit szeretnék rögzíteni, hogy író szerzetes volt, akit Szt. Brendan (†577) keresztelt meg. Aszketikus életet élő személyként Kelet-Angliában, angolszász és piket területen

térített, és számos látomása ismert. Megalapította Cnobheresburg monostorát (630 körül), majd 644-től frank területen térített (Neustria), ahol Lagny-ban apátságot is alapított, 644-ben.

A kézirat, amely 100 fólióból áll (236 mm x 135 mm), három jelentős egységet foglal magában, amely mind paleográfiai, mind tartalmi szempontból világosan elkülönül, és utólag illesztették őket egymáshoz (vö. *colligatum*). Az említett nemzetközi kutatás eredményeként olvasható leírástól eltérően az első egységet nem a patrisztikus florilegium gyűjtemény képezi (a 2012-ben történt tagolás alapján: foll. 1r-78v), hanem egy, azt megelőző rövid «Tractatus Theologicus» (foll. 1r-8r). Így a florilegium gyűjtemény helyesen – ezt követően – a fol. 8r utolsó két sorától a fol. 78v-ig terjed. Ezután kap helyet a már említett, Szt. Fursey-ről szóló életrajz, amit a szentről szóló legrégibb részletes beszámolónak tartanak (foll. 79r-98v; vö. Levison: MGH SS VII, 1920, 609). A kézirat legvégén rövid, töredékes imádságok és énekek találhatók (foll. 98v-99r), az utolsó három oldal pedig üres (foll. 99v-100v). Keletkezését tekintve, a belső, paleográfiai és kodikológiai sajátosságokat kritikusan elemezve megállapítható, hogy az első egységet bizonyosan III. Chlotar udvarában másolhatták, mivel azonosíthatók annak az egyedi jellegzetességei, nemcsak az írástílus, hanem a pergamen kidolgozásának módja szempontjából is. Így ez az ívfűzet 657 és 673 közöttre datálható, frank területen, Soissons-ba, ahol Neustria legfontosabb adminisztratív központja volt, a fiatal uralkodó idején, a hozzá tartozó scritorium-mal. A második egység keletkezése – hasonló belső érvek alapján – 673 és 790 közé tehető (nagy valószínűség szerint a 670-es évek végére), mégpedig a király és édesanyja, Balthild királyné által 659/661-ben alapított Corbie-i Apátságba. A harmadik egység (*Vita sancti Fursei*) jellegzetes írásformája jóval későbbi, és a korábbi ívfűzetekhez utólagosan hozzáillesztett szakaszt jelent, amely minden bizonnyal már 711 és 714 között íródott. Ennek alapján sorolták a kódexet a 8. századi állományhoz. Keletkezési helye, tekintettel az írásformára és a pergamen minőségére, valamint arra a tényre, hogy Szt. Fursey tisztelete meghatározó volt az újonnan megalapított Corbie-i Apátságban (vö. 'a corbie-i erdőben történt csoda'), így minden bizonnyal szintén Corbie.

A középkori kánonjogi gyűjtemények patrisztikus anyaga szempontjából mindenképpen egyedülálló jelentőséggel rendelkezik a vizsgált kézirat második egysége. A terjedelmes florilegium gyűjtemény nem szerepel a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedeiben (1906–1914) a *patrisztikus florilegiumokat* feldolgozó kutatás forrásai között (vö. *Florilegium Patristicum*, Bonn 1914). A tényleges patrisztikus anyag valójában a fol. 74v-n véget ér. Ettől elkülöníthető a *De ortu et obitu patriarchum* (a pátriárkák születése és halála) című, tévesen Sevilla-i Szt. Izidor (†636) munkájaként szamon tartott mű (fol. 75r-v), és a Rómaiaknak írt levél előszava (foll. 76r-78v). A florilegiumok egyes szövegei Szt. Jeromos (†420) és Szt. Ágoston (†430) neve alatt maradtak fenn a szövegtanúban. A kettő közül, a

Szt. Ágostonnak tulajdonított szakaszokra szeretném felhívni a figyelmet. Jelentőségük különösen akkor lesz szembeötlő, ha összehasonlítjuk szövegüket a *Decretum Gratiani*-ban (1140 körül) található ágostoni eredetűnek tartott kánonok szövegével. Ez az anyag 493 [498] kánont tesz ki a *Decretum Gratiani* kritikai kiadásában (vö. Szuromi: 2026. feb. 3.). Ebből 48 bizonyosan a *Collectio Canonum Anselmi Lucensis* közvetítésével került a gyűjteménybe, mivel pontosan követi az abban található kihagyásokat (vö. Szuromi: 2006). 199 kánon nagy valószínűség szerint közvetlenül és meglehetősen pontosan idézi Szt. Ágoston műveit; végül 246/251 kánon florilegium gyűjteményre vezethető vissza (vö. Szuromi: 2022). Összevetve az utóbbi egységet a *British Library*-ben megvizsgált kézirat florilegium listájával, a 246 kánonból a Szt. Ágostonnak tulajdonított teljes 246 anyaga megtalálható a szövegtanúban, amely teljes szövegszerű egyezést is mutat.

3 – A második kézirat

A kódex, amint arra már fentebb utaltam az *Arundel Gyűjteményben* található. Az 1834-es leírás szerint – amely négy és fél kolumnában ismerteti a kézirat tartalmát – egy olyan 12. századi szövegtanú, amely szentek életét, csodákat és vértanúságokat sorol fel. A terjedelmes lista Máté apostol szenvedésének leírásával

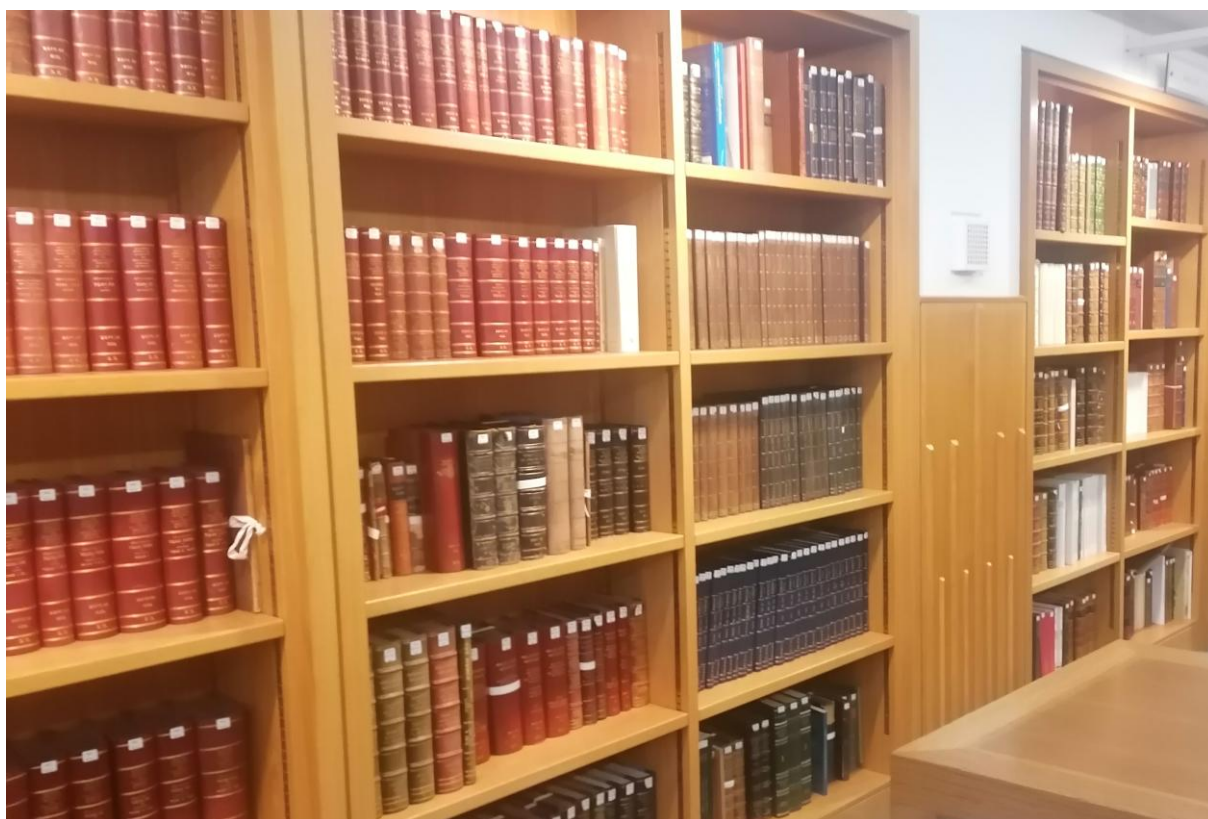
kezdődik (nem tévesztendő össze Jézus szenvedéstörténetének Máté evangéliumában olvasható leírásával), és a Szt. Miklós születésének tiszteletére írt nyolc olvasmánnyal fejeződik be. Ez egy teljes, jól tagolt tartalmat ad a kéziratnak, a fol. 2r-től a fol. 229v-ig. A kötet tartalmi összegzésének leírása a fol. 1v-n olvasható (vö. *Tabula contentorum*). A 2010-2012-ben végzett nemzetközi projekt mindezt a leírást azzal egészíti ki, hogy a kézirat fő része szenvedéstörténeteket és szentek életének a gyűjteményét tartalmazza a liturgikus évre; továbbá jelzi, hogy a Szt. Miklósról szóló olvasmányok (foll. 227r-229v) későbbi kiegészítést jelentenek, mely egység a *Vita Sancti Nicolai* kivonatát tartalmazza (amelyet nápolyi János Diakónus [†910 után] fordított görögből latinra), és amelyet – a projekt kutatóinak véleménye szerint – a kézirat összeállítása után röviddel adtak hozzá a kötethez. Keletkezési hely tekintetében sem a 19. századi, sem a 21. századi kutatás nem vállalkozik pontosabb meghatározásra, azon túl, hogy a szövegtanú „nyugati kézirat”.

Az mindenképpen megállapítható, hogy a kódexben található mű a keresztény ókortól létező *martyrologium* műfajához tartozik. Ezekben a martirologiumokban nemcsak a vértanúk és szentek élete kapott helyet, ünnepeik naptári sorrendjében, hanem kiegészültek a helyi püspökök, apátok, emlékezetre méltó példaadó életet élt keresztény személyiségek biográfiai leírásával is. Életüknek és munkájuknak az ismerete nevelő hatással volt mind a klérus (vö. székesegyházi papság), mind a szerzetes közösségek tagjaira. Ezek a helyi listák fokozatosan gazdagodtak a szomszédos egyházmegyékhez vagy szerzetesi házakhoz kötődő nevekkel.

A martyrologium sajátosságai megkönnyítik mind datálásukat, mind lokalizációjukat. Az elemzett kéziratban nemcsak számos ismert személy életének leírása található meg (vö. Szt. Kozma és Szt. Damján vértanúk [†287/303], Szt. Jeromos [†420], Szt. Fulbertus [†1028], Szt. Ricarius [†645], Szt. Severinus [†482], Szt. Willibrordus [†739], stb.), hanem Szt. Norbert (†1134) és Stephanus de Bar metz-i püspök neve is (†1163). Stephanus 1120-tól volt Metz püspöke és bíboros (bár évekig nem tudta átvenni a püspökséget a császár ellenségessége miatt). Stephanus fontos szerepet játszott a premonstreiek Metz-ben történt megtelepedésében.

Visszatérve a kéziraatra – amely 229 fólió terjedelmű (242 x 138 mm) – annak alapos vizsgálata után nem látom megalapozottnak azt az állítást, hogy a *Vita Sancti Nicolai* kivonatát utólag fűzték volna hozzá. Ezt sem a változatlan kézírás, sem a pergamen kidolgozottságának megegyező sajátosságai nem indokolják. Időbeli ok sem állhat fenn, hiszen maga a latin szöveg a 10. század elejéről származik, míg a vizsgált szöveg tanú egységesen 12. századi. A kézirat keletkezési helyének és idejének a közelebbi meghatározásában azonban világos támpontot nyújtanak a felsorolt szentek és emlékezetre méltó személyek. Eppen ezért a kódexet kodikológiai és paleográfiai szempontból összevetettem a 2025. november 24-29-én a *Gonville and Caius College*-ban (Cambridge, UK) és a 2026. április 22-

25-én a *Bibliothèque nationale de France*-ban (Párizs) azonosított kéziratokkal. Ennek alapján megalapozottan állítható, hogy a jelenleg a *British Library Arundel Gyűjteményébe* tartozó elemzett kéziratot a Metz-i Apátságban használták (*Abbaye Sainte-Croix et Saint-Éloi de Metz*). A Premontrei Rend ezt a közösséget, a hozzátartozó templommal és épületegyüttessel 1135-ben vette át. A szöveg Stephanus de Bar püspökről úgy beszél, mint aki akkor hunyt el, így a szövegtanú keletkezési dátumát röviddel 1163 utánra kell helyezni. A kódex – sajátos műfajából, és annak a premontrei közösség napirendjében elfoglalt helyéből fakadóan – bizonyosan az asztali olvasmány szerepét töltötte be a Metz-i Apátságon belül (ezt támasztja a kézirat világos, tiszta, szennyezettségtől mentes, jól olvasható állapota is).

4 – Konklúzió

A fentebb ismertetett és azonosított mindkét kézirat, egyedi sajátosságai alapján, jelentős hatást fejtett ki az érett középkor szerzetesi, teológiai, és kánonjogi kultúrájára. Az első kódex a patrisztikus teológiai és fegyelmi érvelésnek nemcsak egy kiemelkedő, a benedeki regulát követő monasztikus közösségén belül szerepet kapó forrás, hanem nagy valószínűség szerint közvetlen befolyást gyakorolhatott a

Decretum Gratiani szövegének kialakítására. A második kódex a Premontrei Rend mindennapos életében adta át a szentek és a kiemelkedő keresztény életet gyakorlók életpéldáját, nevelve ezzel a szabályozott kanonoki közösséghez tartozókat. Ugyanez a kézirat azért is jelentős, mert immár a harmadik olyan azonosított kötet, amely a Metz-i Premontrei Apátság kortárs könyvkultúrájának az alapját képezte, és őrizte meg azt az utókor számára.

Forrás és fotó: *International Canon Law History Research Center (Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München)*

Megjelenik: évente ötször

Kiadó: INTERNATIONAL CANON LAW HISTORY RESEARCH CENTER (Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München) ©

Felelős szerkesztő: Szabolcs SZUROMI

Cím: International Canon Law History Research Center

H-1053 Budapest, Veres Pálné u. 24 – Europe

iclhrc@ppke.hu

ISSN 3141-7604 (Online)